

שיחת מורינו המשגיח הגר"י קפלן שליט"א

'מן המצר קראתי י-ה, ענני במרחב י-ה'

'במחשכים הושיבני'

'הכרת בוראם והכרת עצמם'

א.

איתא בגמ' גיטין (נ"ה ע"ב), בפתיחת הסוגיא דחורבן, 'אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (משלי כח, יד) 'אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה', אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו', ופרש"י 'מפחד - דואג לראות הנולד שלא תארע תקלה בכך אם אעשה זאת'. ומתבאר בדבריו, שהפס' 'אשרי אדם מפחד תמיד' בא כהקדמה לכל העובדות הבאות בהמשך, שיש ללמוד מהם ליפחד תמיד לחשב את מעשיו לראות את המשכס ואת ההשלכות שלהם, וכגון במעשה דקמצא ובר קמצא שממחלוקתם נהיה המעשה בסעודה, וממנו נהייתה ההלשנה, עד שבסוף עי"ז נהיה החורבן. וכנראה שכך מפרש הנאמר בו 'ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס, החריבה את ביתו וכו', שהוא כלפי עניין זה, שחורבן הבית נולד עי"כ. וכך גם חורבן ביתר וטור מלכא (שם נ"ז ע"א) ע"י מעשיהם נתגלגלה ובאה, שחשבו הרומיים שמרדו בהם. וממה שזו פתיחה והקדמה לכל פרשת הפורענות, מועמד לנו שזו צריכה להיות תפיסתנו וגישתנו לחורבן¹.

ותוס' שם הק' על העמדת הפס' 'אשרי אדם מפחד תמיד' על החורבן, מדברי הגמ' בברכות (ס' ע"א) דהאי קרא בדברי תורה כתיב שדואג שלא ישכח תלמודו וחוזר על משנתו תמיד, ותי' שאף בהני עובדי הוא בעניין זה שצריך לא להיות בטוח בעצמו ובקניינו והם 'בטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש את בר קמצא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולדאוג מן הפורענות'. ודאי שאין הכוונה שזו סיבת החורבן, אלא שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב, וע"י חובה זו של אי פחדם תמיד נתגלגל החורבן המגיע להם. ומעתה, למדים אנו בגלגול חובת החורבן ע"י חובה זו דווקא, שיש לה שייכות לעצם חוב החורבן. ויש לעמוד בעניין זה של 'אשרי אדם מפחד תמיד', מהי שייכותו לעצם החורבן, ומדוע הוא עצם הצורתא דשמעתא בחורבן, שהלימוד המוטל עלינו ליקח מהחורבן הוא 'לפחד תמיד'.

ב.

'בין המצרים'

תקופה זו, שבה אנו עומדים עתה, קרויה בשם 'בין המצרים'. ושו"ת מהפס' בראש איכה (א, ג) 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים'. וצריך ביאור מהי משמעות העמדת עת זו שמ"ז תמוז עד ת"ב כ'בין המצרים', וכלפי מה נוגעת נקודה זו אלינו ואל עבודתנו.

והנה בקביעת זמן זה כ'בין המצרים' מונח ששייך בו ביותר ש'כל רודפיה השיגוה'. וכך מקובל שאין השגתם רק בזמן החורבן אלא מאז כן הוא בגלותנו לדורות ש'כל רודפיה השיגוה'. ואמנם ודאי שפשוטו מתפרש על עת החורבן. ואף בזה חפצים אנו להשיג דעת, מהו התוכן בזמן החורבן גופא ש'השיגוה' דווקא משום שהוא בין המצרים, ומהי השפעתו מאז על כל הדורות שכל רודפיה יכולים להשיגה בעת זו.

ובכדי להבין תוכן התקופה הזו, נבוא להבין בהקדם המשל אשר בפי' הפס' בפשוטו, שפרש"י שיש גובה מכאן ומכאן ואין להיכן לנוס. שנראה פשוט, שההימצאות ב'מצר' היא מנגד לשהייה במרחב, וכמ"ש (תהילים קיח, ה) 'מן המצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה'. והכוונה כאן, שבא לעומת תיאור העבר שלה בפסוקים הקודמים, שמתחלת איכה (א) 'איכה ישבה בדד העיר רבתי עם הייתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות', ובפס' ב' מתבאר שהיו לה רעים ואוהבים; 'אין לה מנחם מכל אוהביה כל רעה בגדו בה', כלומר שהייתה מלכות רבתי ומיושבת מאד עם קשרים ואוהבים רבים ו'שרתי' ומשפיעה על הכל, והיה מקומה במרחב. ומנגד לזה עתה היא 'בין המצרים' שהצטמק מקומה וחיבותה הצטמצמה, ועל כן 'כל רודפיה השיגוה'. שכן, כל זמן שהיה לה את המרחב והקשרים שלה לא הייתה כ"כ ברת השגה, שתמיד היה לה לאן לברוח ולהיכן להשתתך, וע"י שעתה נהייתה 'בין המצרים', אזי 'כל רודפיה השיגוה' שאפי' כל רדיפה שהיא אינה חסרה להגיע אל מקומה 'בין המצרים', וכבר הוא משיגה.

ג.

'כל רודפיה השיגוה'

ומהשתא שזכינו להבין המשל בפשט הכתוב, ודאי שכשחז"ל דורשים זה על הזמן שמ"ז בתמוז עד ת"ב, המובן של הדברים הוא גם בדרך זו.

איתא בגמ' (תענית כ"ו ע"א) 'חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל'. והדר איכא לה' דברים שבת"ב. והמהר"ל (נצח ישראל פ"ח) מבאר שהה' דברים שב"ז בתמוז הם התחלת החורבן והפורענות אך לא השלמתה, שהלוחות נשברו ומ"מ שייך שיהיה עוד לוחות, ובטל התמיד והעמד צלם ועדיין ביהמ"ק קיים, וכיו"ב. ואילו בת"ב כשחרב הבית נשלמה הפורענות ששוב אין הבית קיים². וביאור דבריו נראה, שהמונח בזה שהתחילה הפורענות הוא בעצם העמדת אפשרות שאין לוחות, וכן שתשרף התורה וכיו"ב, אף שלא נשלמה הפורענות, ובת"ב נשלמה הפורענות והאפשרות נהייתה מוכרחת וקיימת והפקיעה קיום ביהמ"ק.

ונראה שהתחלת הפורענות בהעמדת עצם האפשרות לחורבן, היא התוכן שנגלה לנו בקריאת תקופה זו בשם 'בין המצרים'. שבא מצב זה לעומת מה שעד עתה לא הייתה כלל אפשרות לחורבן, והיה זה כ"כ מופקע ומופרך עד שנוצקת ע"י התמיהה 'איכה' הייתה וכו', וכמ"ש (איכה ד, יב) 'לא האמינו מלכי ארץ כל ישרי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים'. ועצם העמדת החורבן כאפשרות זוהי התחלת הפורענות, שחל שינוי

¹ ואי"ז לימוד נוסף מפרשה זו.

² וכוונת דבריו נראה, שאף שגם בביהמ"ק שייך שיהיה ביהמ"ק אחר, אולם בשבירת הלוחות לדוג' אף שנשברו אך כיון שהתורה קיימת אותה הסיבה שגרמה לקיום הלוחות הראשונות תעמיד גם לוחות אחרים. ובת"ב נשלמה הפורענות, ששוב אין הבית קיים.

ונראה עוד שמפרש, שחורבן הבית הוא השלמת הפורענות של כל הה' פורעניות שהתחילו ב"ז בתמוז, שאף קיום הלוחות הוא מדיני ביהמ"ק. וכמ"ש 'משכן

העדות'. (ועיין בקו' 'זכרים ונעשים' שיחה יא). וכעולה מד' המדרש שהביאו הגר"י (תהילים פ"ל), שמהנאמר בנתינת הלוחות 'ואתה פה עמוד עמדי' ילפינן (מדרש שמואל טו, ג) שהקב"ה מסר למשה את מגילת ביהמ"ק בעמידה. וכך רואים גם בקינות (יב) 'יהאלי אשר פצת למענו לציר, ואתה עמוד עמדי פה'. וכן התורה היא מדיני ביהמ"ק, שהיה 'ספר עזרה' (ב"ב י"ד ע"ב), והיה מונח ס"ת בצד הארון. ועיין יבמות (ט"ז ע"ב) שיבשעה שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, הכל נפנו על כסף וזהב, והם (עמון ומואב) נפנו על ס"ת.

בתפיסה ומעטה הדבר נחשב אפשרות. ואחר זה בא החורבן שלא רק שהדבר אפשרי אלא הוא חייב ומוכרח להיות, ועל כן היה החורבן. וזוהי תקופת בין המצרים, בין המצר המעמיד החורבן כאפשרות, למצר המחייב שתתקיים אפשרות זו.

ומצב זה 'בין המצרים' שמעמיד האפשרות לחורבן, הוא השינוי הנזכר למעלה, מהמצב הקודם שהייתה 'שרתי בגויים' ומבוססת ומרובת קשרים, שבאופן זה לא היה החורבן כאפשרות, וימלכי ארץ לא האמינו שהכירו כולם בעליונותה של ירושלים. ומשנעשה החורבן אפשרות, ובטלו רעיה ואוהביה, בטלה האפשרות לברוח. שבוה, מלבד מה שבפועל יכלו להיתפס ואכן נתפסו, נשתנתה גם תפיסת ועצם הדברים שאיננו עוד באותו המעמד, שפקעו ה'רבותי' וה'שרתי' שלנו, והשתייכותנו וקשרינו והרעים והאוהבים אינם כשהיו.

ד.

'התמיד - אלו ישראל'

איתא במדרש (דברים רבה א, יט); 'מהו פנו לכם צפונה' (דברים ב, ד) א"ר חייא אמר להם אם ראיתם אותו (-עשיו) שמבקש להתגרות בכס אל תעמדו כנגדו אלא הצפינו עצמכם ממנו עד שיעבור עולמו הוי פנו לכם צפונה, א"ר יהודה בר שלום אמרו לו ישראל רבשיע וכו' להיכן נברח, אמר להן אם ראיתם שמזדווג לכם ברחו לתורה ואין צפונה אלא תורה שנאמר (משלי ב, ז) 'יצפון לישרים תושיה', ע"כ. ושמעתי מהג"ר מרדכי גיפטר, [ויסוד הד' בפ' הרד"ל], 'להיכן נברח' שכלל"י זועקים להקב"ה 'אבא, להיכן לא ברחנו, איפה עוד נותר לנו להתחבאות ולהסתתר, איפה לא היינו בכל כדור הארץ'. [שרודפינו משיגים אותנו בכל מקום, ונתונים אנו בין המצרים ואין היכן להתחבא]. והקב"ה משיב להם 'ברחו לתורה', שבשעה שאדם נמצא בתורה הוא באמת נמצא במקום אחר, וכמ"ש (תהילים קיט, צב) 'לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעיני'. ומתבאר ברד"ל שתחילה אינו מרגיש בייסורים, שכן הוא עצמו נמצא באמת במקום אחר, ובוה האדם 'בורח' אל התורה, ואז אינו בייסורים בדלים ממנו אפי' בפועל.

ויסוד זה עולה ומתבאר בפתיחתא דאיכה, עה"פ בדניאל (ח, יב) 'וצבא תנתן על התמיד בפשע' - 'אין צבא אלא מלכיות וכו'. 'התמיד' אלו ישראל דכתיב (יהושע א, ח) 'והגית בו יומם ולילה'. 'בפשע' בפשעה של תורה כל זמן שישאל משליכין דברי תורה לארץ המלכות היא גוזרת ומצלחת וכו', ע"כ. ולמדים אנו כאן דבר נפלא, שכיון שכלל"י יש את התורה שנאמר בה 'והגית בו יומם ולילה' אזי הם עצמם נקראים 'תמיד'. שכן התורה היא נצחית, וכאשר לימודנו הוא באופן זה של נצחיות מחזיקים אנו בזה את התורה בידינו, ואז גם אנחנו בעצמנו נהיים נצחיים³, 'התמיד' אלו ישראל. וכאשר אנו תמידים ו'ברחנו' אל התורה ואנחנו נמצאים באמת במקום אחר, שהוא מרום מהגויים הנתונים תחת הזמן, והצלחתם היא לשעה - 'שעה משחקת לו'. ושוב אין המלכיות - שהם לזמן - שולטות על כלל"י התמידים. ורק כאשר 'פשעו' בתורה מלהעמידה בתוך עצמם בתמידיות, שבוה נעשים הם עצמם תמידים, והשליכו ארצה הפיקדון הזה, מעתה אינם נצחיים ו'המלכות גוזרת ומצלחת'.

ה.

'כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמ'י'

הרמב"ם במו"נ (ח"ג, נא) מפרש הפסוקים במזמור 'יושב בסתר עליון' (תהילים צ"א) המכונה 'שיר של פגעים', שכאשר 'כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמ'י ויש לו את הדבקות בתורה, [כך משמע בנפח"ח (ד, יט) ש"י כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמ'י היינו בתורה], וכל עצמו דבק ומתבונן בדבקות, אז 'כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות, באברתו יסד לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו וכו', יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אלף לא יגש, רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה'. ומתבאר, שהדבקות בהש"י מציבה את האדם במקום אחר, ושוב אין שליטה לפגעים בו. וודאי שמהלך הדברים הוא ע"ד ד' הרד"ל הנ"ל, שראשית נמצא האדם במקו"א ואינו מרגיש, ועד שבסוף מתקיים זה בעצמו בפועל ואין לייסורים דריסת רגל שם.

ויש לידע המתפרש שם בסו"ד הרמב"ם, שהדבקות הנזכרת אינה רק כאשר אכן מצליח לאחוז בה, אלא 'השתדל בכל יכלתך, להרבות העתים ההם אשר אתה בהם עם ה', או שאתה משתדל להגיע אליו, ולמעט העתים ההם אשר אתה בהם עם זולתו ובלתי משתדל להתקרב אליו. והיינו שאף המבקש ומחפש להתדבק בהש"י באהבה וחשק נאמר בו 'ישמח לב מבקשי ה' (תהילים קג, ה), וע"י הביקוש עצמו והחיפוש אחר הביקוש מקומו כבר אחר⁴. וע"י עצם הקריאה אל ה' והדבקות בו שבימן המצר קראתי ק-ה', אזי 'ענני במרחב ק-ה' והציבני במקום אחר.

וכדאי להזכיר כאן, מה ששמעתי מהמשגיח הג"ר שלמה פלאיי, שחלוק לשון חכמים מלשון בני"א, ועיתים תהיה טעות במה שישתמשו בלשון בני"א ולא בלשון חכמים. וכגון שלשון חכמים הוא (קידושין ל' ע"ב) 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ', אך בלשון בני"א יש שיאמרו 'לפוצץ את היצה"ר'. ונראה שתוכן החילוק בין הלשונות הוא בענין הני"ל, והם הם הדברים, ש'לפוצץ את היצה"ר' משמעותו שהוא נמצא במקום אחד עם יצה"ר, והוא משתדל באותו המקום 'לפוצץ את היצה"ר', וזה ודאי לא דרכה ומלחמתה של תורה, ולא בכך תהיה ההצלחה, אלא כתוב 'משכהו לבית המדרש' שתוציאנו ממקומו ותכניסנו לביהמ"ד, וכשהוא נמצא במקום אחר ממילא 'אם ברזל הוא מתפוצץ'.

חוסן זה האמור ב'שיר של פגעים' לדבק בהי"ת ובתורתו, היה לנו כשהיה לנו מקדש והיינו במדרגתנו, וכמ"ש רש"י בשבועות (ט"ו ע"ב) שמשא אמר מזמור זה בעת הקמת המשכן⁵. שקודם י"ז בתמוז ומה שנשתלשל הימנו היינו במצב ש'כי בי חשק' ו'אפלטוהו מעל כל הפגעים, ו'רבותי בגויים' ומרובת אוהבים ומקושרת לרעים, וכמשי"נ שבמרחב זה לא היה החורבן כלל כאפשרות. ועכשיו ב"ז בתמוז נכנסנו למיצר, ונעשינו פגיעים וחשופים, ומעתה קיים החורבן כאפשרות.

ו.

'בין המצרים'

ושינוי תפיסה זה שבי"ז בתמוז נגלה לעינינו במה שנשברו בו הלוחות, אשר נאמר בהם (שמות לב, טז) 'חרות על הלוחות', וכד' הגמ' בעירובין (נד, א) 'אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות אין כל אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר חרות אל תיקרי חרות אלא חירות'⁶. ומדרגה זו נסתלקה

⁵ ורואים שייכות המזמור להקמת המשכן, ואבדן המדרגה המתוארת בו בזמן החורבן, ממה שבת"ב שחל במוצא"ש לא אומרים 'ויהי נועם' ו'יושב בסתר' מהאי טעמא, וכמ"ש המשנ"ב סי' תקנ"ט.

⁶ ואמנם תמיד הוא כן, שהרי מדרשה זו נלמד (אבות פ"ו מ"ב) 'שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה', אך בלוחות הראשונות כלל"י היו במדרגה למעלה מזה שהם בני חורין המופקעים לגמרי משליטת כל אומה ולשון עליהם.

³ וכפי שהובא בכ"מ בשם הגר"מ שך שלכל אומה ואומה יש לה תרבות משלה, והתרבות שלנו היא הנצחיות, כי הקב"ה הוא נצח, והוא נתן לנו את התורה שהיא נצחית, בכדי שגם אנחנו נהיה נצחיים, עכ"ד.

⁴ ונצרך כאן דברי הגר"מ שך עה"פ (דברים לא, יז) 'ומצאנו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה', והנה בתחילה נאמר 'וצרות', ומדוע לא מוזכר זה בסוף. וביאר שבעצם מה שאומר שיעל כי אין אלוהי בקרבי מצאוני כבר נסתלקו ממנו ה'צרות' שברעות.

מאיתנו בשבירת הלוחות, ששוב כבר איננו נמצאים באותו המעלה, והתחלת הפורענות בעצם אפשרות שבירתה מורה שלנו ששוב אין לנו כבר את אותה התמידות והחירות, ונתונים אנו 'בין המצרים', שניתן בו לתפוס ולשעבד אותנו. וא"כ זכינו ללמוד, שפירוש ה'בין המצרים' הוא שבאמת יצאנו מאותו מרחב ונצטמקנו לתוך המיצר. וזהו העמדת החורבן כאפשרות, שאנו מופקעים מהמושגים הרוממים, ובמקום שנהיה במקום אחר מעל כל האומות וכל ענייניהם, ירדנו מכל זה והננו עתה בין המצרים.

וממצר זה שבי"ז בתמוז שקיים החורבן כאפשרות, נפחתו והגיעו עד ת"ב, הוא גמר החורבן, שבו הגיע לכאלו מימדים נוראים של חורבן, שאיננו יכולים לשרוד בו ולא יתכן שיהיה קיים כלל מצב זה ש'בין המצרים', ומהחורבן עצמו בהשלמתו מוכרחת תפיסתנו שזה אינו המקום שלנו. שכל זמן שיש מציאות של בין המצרים, אזי היה נראה שהנה אנחנו עומדים במציאות זו, והיא יכולה להיות קיימת אף שהחורבן קיים כאפשרות. אבל החורבן עצמו מראה שזה אינו שייך. ו'בין המצרים' ש'כל רודפיה השיגוה', וממילא אנחנו כבר בטילים, זה עצמו דוחק אותנו חזרה ומחזיר אותנו שנגיע אל מעלתנו.

ז.

'קצפת עלינו עד מאד'

ונבוא להוסיף דעת בתוכן האפשרות לחורבן ותביעה שע"י החורבן שחלו בהצטמקות ל'בין המצרים', ומהי העבודה המוטלת עלינו בזה. ויסוד הדברים בגמ' גיטין (ז' ע"א) שהחורבן נהיה ע"י ש'השפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל'⁷, והשורש היה בחטא העגל שאמרו 'אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים', והיינו ששינו התפיסה שלנו בעצמנו ובמושגינו, ובאמת הורדנו את מושגי הגדלות להשפיל את הגבוה, והכנסנו בתוך עצמנו ועלינו הקטנות להגביה את השפל, ובה נהיה מקומנו 'בין המצרים'. שאין הלשון בדרך מליצה, אלא משום שבאמת נהיה מקומנו במצר, שצמצמנו את עצמנו בהקטנת המושגים, ועי"כ נהיה הקטנת המושגים באדם עצמו ששוב אינו תמידי ונצחי וכבר אינו בן חורין, ושייך ונהיה בו החורבן.

ושורש הקטנת המושגים באדם והחורבן עי"ז, החל בת"ב הראשון שבכו בכיה של חנם (עין תענית כ"ט ע"א), ובבבליה זו נאמר (יג, לג) 'ונהיה בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם', ומתרגם האונקלוס 'כחגבים' - כקמצינ', שהייתה תפיסתנו בעצמנו כשפלים וקטנים - 'כקמצינ', ועי"ז הייתה כל בכייתם באמנם שאינם יכולים ללחום ולכבוש. ותפיסתם זו, הייתה השורש לכל החורבן, שע"י 'ונהיה בעינינו כחגבים' - כקמצינ', אזי נעשינו ש'כן היינו בעיניהם'⁸ שגם בעיניהם היינו כקמצינ', והשיגוה כל רודפיה בין המצרים.

ואף חורבן בית המקדש היה מחמת קטנות ו'קומץ' זה, כמב' בגמ' ביומא (ט' ע"ב) שבבית ראשון נאמר 'כי קצר המצע מהשתרע' - קצר מצע זה מהשתרע עליו שני רעים כאחד', שנתקטנה תפיסתם שהכניסו עצמם ל'מצע קצר' שכביכול אין בו מקום להם ולע"ז יחד עם הקב"ה חלילה. ובבית שני מבואר שם שנחרב על שנת חנם, שבשנאת חנם קובע האדם שיהא הוא נמצא רק עם עצמו ולא עם זולתו, ובזה מקטין ומקמץ האדם את השגתו בעצמו, ועי"ז אמרו שעל 'קמצא' ו'בר קמצא'⁹ חרבה ירושלים.

והתיקון לשורש קלקול זה נלמד מפרשת הקריאה בתורה בת"ב, שנאמר בה (דברים ד, לב) 'כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו', ובסנהדרין (ל"ח ע"ב) ילפינן מהאי קרא שאדם הראשון היה מסוף העולם ועד סופו ומהארץ ועד לרקיע. שהפס' הזה שמדבר על ה'דבר הגדול' של מתן תורה, הוא המלמד יותר מכל מקור אחר על גדלות האדם עד להיכן יכול להגיע ולקבל, וממנו נתפס שמתן תורה בא להחזיר בנו שה'אדם' בעצמו גדול הוא עד מאד, ועי"ז ניתנה לנו תורה. ומתוך תפיסה וגדלות זו אנו מקבלים את התורה, שהאדם אינו כ'חגבים' ואינו קטן ושפל, אלא שהוא מסוף העולם ועד סופו ומהארץ ועד לרקיע. ונפקיע מידי תפיסת הקטנות שהביאה לחורבן. וימן המצר קראתי קה-ענני במרחב קה-ה', שע"י עצם מה שקראנו אל ה' ויצאנו מתפיסת הקטנות אז 'ענני' והריני במרחב.

ובזה מוטלת עלינו העבודה, להכיר שהטעם ש'כל רודפיה השיגוה בין המצרים' הוא משום שהייתה באמת 'בין המצרים', וזה גופא עבודתנו לצאת מן המיצר ולהעמיד ולהשריש בעצמנו גדלות האדם, ולהכיר בעצמנו שה'קצר המצע' וה'שנאת חנם' וה'כקמצינ' זהו המביא לכל החורבן. ועל כן התקופה שבין י"ז בתמוז לת"ב קרויה 'בין המצרים', שת"ב הוא המגלה ומעמיד גודל המימדים של החורבן.

ולמדים אנו גודל מעלת האדם, בסיום איכה 'קצפת עלינו עד מאד'. שתביעה נוראה זו ש'קצפת עלינו עד מאד' על גודל מימדי החורבן, היא עצמה המחזירה אותנו לגדלות האדם, וגודל התביעה מראה לנו עד כמה גדולה גדולתו, שכפיה יש לתבוע ממנו. וכל עצם תביעה זו, שביארה רש"י 'בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת', באה ללמדנו את גודל גדלות האדם¹⁰, שע"י החורבן גילה הקב"ה גודל התביעה שלו מאיתנו, מה'מאד' - אותיות 'אדם'¹¹ - המגיע מסוף העולם ועד סופו.

ומעתה למדנו ביותר, כיצד הת"ב מסיים ה'בין המצרים', שמתוך הת"ב גופא מכירים גדלות האדם ותוקפה, וחוזרים אל מעלתנו. וכמ"ש (במדבר רבה יג, ז) שבת"ב נולד משיח. ועי"ד המב' בסוף מכות שמשנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, והיינו שמתוך הצרה מגיעים לנחמה.

ח.

קטן הלומד תוס'

ואמנם עדיין לא עלתה בידינו הדרך שנאחז בה לצאת מהקטנות אל הגדלות, ולחזור אל מעלתנו.

ידוע בפוסקים שישנו שיעור קטן שהגיע לחינוך אבילות על ירושלים¹², ורבים נתקשו מהו גדר השיעור בזה. וראיתי מובא¹³ בשם הגר"י קרליץ שהשיעור הוא מעת שידוע ללמוד תוס'¹⁴. וכן מצינו שיעור בקטן אם יודע ללמוד תוס', בדברי הגרש"ז אורבך¹⁵ שאף במקומות הנוהגים בשמחת תורה ליתן אף לקטנים להחזיק ס"ת, שלא יתנו אלא לקטן שלומד תוס', ואינו כבוד התורה לתת לקטן שלא למד תוס' להחזיק את הס"ת. וצ"ב מהו גדר השיעור בלימוד התוס' בדווקא, ומהי היא השייכות בינו לחינוך על אבילות ירושלים.

⁷ עיין שיחת חוקת ע"ו.

⁸ עיין שיחת שלח ע"ג.

⁹ עיין מהר"ל נצח ישראל פ"ה.

¹⁰ דאם לא באה ללמדנו זה יקשה שהרי יש עלינו להצדיק את הדין ומהו מקום

הטענה על הקצף הגדול.

¹¹ ככתוב במדרש ב"ר ח, ה.

¹² לגבי הבדלה במוצ"ש שבתשעת הימים שישתה קטן שהגיע לחינוך הבדלה, ולא הגיע לחינוך על אבילות ירושלים. וכן בעוד מקומות.

¹³ בספר 'קרא עלי מועד'.

¹⁴ ויסוד לדברים יש בד' קיצור השל"ה שיעורים שידועים ללמוד היטב' צריכים להתאבל.

¹⁵ אמנם באבילות הוא נתקשה מהו השיעור דקטן שהגיע לחנוך אבילות.

ונראה, שכאשר לומדים היה נראה לפוס ריהטא שאפשר להסתדר בלימוד גמ' ורש"י, ותוס' בא ומקשה ממקו"א ומהמשך הסוגיא, ושוב הסוגיא מוקשה ואינה מיושבת ומובנת, ומתוך הקושיא גופא חותרים ונפתח פתח להבין המהלך והבניין של הסוגיא. והקושיא אומרת, שאע"פ שלכתחילה הסוגיא נראית נוח, אך הקושיא באה וקורעת סגור ליבה ופותחת את הדברים. ושוב כבר לא אווזים את הסוגיא באותה הברירות שהיה נדמה בלימוד הגמ' רש"י שהכל היה זורם בפשטות. והנה, בשעה שחיים את הקושיא בעצם יש מבוכה ונראית הסוגיא כבחושך ועלטה, שנראה שעכשיו אין לו הסוגיא, או שחייב לשמוע ולהשיג מיד תירוץ לקושיית התוס'. אכן באמת החושך הזה הוא אור, וכשלומדים תוס' התפיסה צריכה להיות שהוא אווז בקושיא, ולא שבגלל זה אין לו סוגיא, אלא אדרבה אווז הסוגיא עם ודרך הקושיא, ותופס עתה עצם הסוגיא עם הקושיות שבה. ואז הקושיא עצמה פותחת את הסוגיא [ואף את הרש"י], וכגון הידוע 'שאלת חכם חצי תשובה'. ולפעמים אפי' נשארת בקושיא בינתיים, אך זה עצמו הארת הסוגיא.

ותפיסת הדברים במוקשה שבהם, היא שלב ומעלה בבניין האדם, שלא כל איניש אווז בה. [ולמשל שידוע אצל מג"ש של בעלי-בתים שלא לסיים השיעור להם עם קושיא, שכן, בעצם המהלך אין לבם חפץ לאחוז דבר בקושיא שבו. וזה בניגוד לישיבה שהמהלך כל העת ע"י הקושיא]. ואינו כמו שיש אומרים שלא מתים מקושיא, אלא אדרבה שרזיים בקושיא וחיים מהקושיא. וכלפי מדרגה זו, הוא מה שיש לשער בקטן הלומד תוס', שכן קטן בכלל אינו תופס ושייך כלל בדברים מופשטים שאינם מושגים בחוש¹⁶, וכלפי זה המה דברי הגר"נ שיש לשער אם הגיע לחינוך אבילות ירושלים שידוע ללמוד תוס', והיינו אם הגיע לשלב שידוע כבר לאחוז הקושיא, ושתהיה תפיסתו בסוגיא בתוך הקושיא, להיות מצוי ולהישאר בקושיא עצמה וביישוב שבה גופא, וכאשר יתבאר.

ונראה, שאף שיעור ידיעת התוס' בשמחת תורה שנקט הגרש"ז הוא עד"ז. שכשאוחזים הס"ת בידנו, צריך להכיר שאין הס"ת כבר בתוך הישג הידיים שלנו ונמצא בתוכנו, אלא אנו בעצמנו מחזיקים את הס"ת שנמצא מעלינו. והס"ת הוא כלל התורה. והכרה זו תיתכן רק בקטן הלומד תוס' שמקשה מכלליות התורה, וידוע לאחוז בקושיא ובמה שעדיין אין בידו, וכך תהיה אחיזתו בס"ת שהוא כלל התורה, ששמחת תורה באה על גמרה של תורה, ואף שמחזיק בס"ת ובכל התורה אך היא מעליו ואינה עדיין בו אלא הוא ב'קושיא' וחסר אותה.

ונכון להזכיר כאן מה ששמעתי מאממו"ר שליט"א שמי שאין לו ת"ב גם שמחת תורה אין לו, וכפי המידה שיש לו ת"ב כך יהיה לו שמחת תורה. שכן רק מי שיש לו הרגש בחסרון מעלה רוחנית, הוא אשר מסוגל לשמוח בהשגת וקנין המעלה. וסמך לדבר יש להביא, מדברי המהרש"א הידועים בבכורות (ה' ע"ב) שאומר בתו"ד שהכ"א יום שיש בבין המצרים מכוונים כנגד הכ"א יום שיש מר"ה ועד הושענא רבה. ונמצא שיום הכ"ב הוא ת"ב ושמחת תורה. ונאמר ששייכותם היא בעניין זה, לתפוס ולאחוז בקושיא, דהיינו בגדולתה של תורה.

ט.

'במחשכים הושיבני' - 'הבחור החשוב'

ועלה בידנו להשיג התוכן שבלימוד תוס' בדווקא, והעניין לשער קטן אם הגיע לשלב זה. ועתה נכונים אנו לקלוט פשר שיעור זה כלפי אבילות על ירושלים. שהנה, גם בעווה"ר שאנו בחורבן, לפוס ריהטא היה נראה שמ"מ יש לנו מערכת תורה ומצוות מסודרת על אופנה. וכלפי זה באה הגדלות, ושיעור חינוך קטן בזה, שיש לתפוס החורבן ולהכיר שהוא באמת 'איכה' וקושיא, ואיננו במצב של בניין ויישוב, אלא נתונים אנו בסתירה וחורבן. והכרה זו היא דרגה נוספת, שהכרה זו אינה לומר שאנה אנו באים, אלא שבתוך התורה ומצוות אשר בידנו¹⁷ עם השו"ע והלכות תשעה באב שלנו, אנחנו מחזיקים את החורבן והקושיא הזועקת בו.

ומצטווות קושיא זו ב'איכה' שהיא פתיחת מגילת החורבן, שהיא תמיהה על כל המציאות שלנו ומציאות העולם, אך בקושיא זו אנו חיים. ונלמד מהלך הדברים, מהפס' הנאמר באיכה וקאי על הגלות 'במחשכים הושיבני' (איכה ג, ו), שדרשינן ליה (סנהדרין כ"ד ע"א) על תלמוד בבלי, שבאמת נקודה אחת הם. שבתוך ה'מחשכים' והקושיות 'הושיבני' ויש כאן ישיבה וישוב. שבתוך כל האפילה של הקושיות מוצאים את ישוב הדעת ומתיישרים בדבר¹⁸. וכך הוא הרי כל התלמוד בבלי 'הויית אביי ורבא' (סוכה כ"ח ע"א)¹⁹, ומעלה יתירה ישנה ב'עוקר הרים' (סנהדרין כ"ד ע"א, וכן בהריות י"ד ע"א), ואף מהלך הלימוד הוא 'חיסורי מחסרא והכי קתני' בלימוד עצמו ובלומדיו²⁰, ובפרט בנו בימי האבלות האלו שמרגישים בכל הנהגה את החסרון²¹, אך דרך ה'חיסורי מחסרא' והקושיא, 'הכי קתני' ותופסים ומשיגים מה מבואר כאן.

וכך רואים זה עוד בפרשה זו, שמהפס' באיכה (ב, יט) 'קומי רוני בלילה לראש אשמרות שפכי כמים לבך נכח פני ה' למדים במסכת תמיד (ל"ב ע"ב) מעלת הלימוד בלילה, והרי שדווקא כאן כתובה מעלת הלימוד בלילה, שהוא כ'במחשכים' שקשה ללמוד בו מבזים²². וכדאי לצרף כאן מה ששמעתי מהגר"י הוטנר שהוא מעריך עוד יותר מאשר מתמיד, בחור שאינו יכול ללכת לישון מחמת שעומדות לו הקושיות בסוגיות.

זהו תפקידנו בימים אלו ובאבילות, ש'בין המצרים' - מצרי מושגי הקטנות, מחייבנו לצאת מן הקטנות ולהתרומם לגדלות. והדרך לעשות זה היא בכח הקושיות. והם באים כאחת שרק הגדול יכול להקשות ומאידיך הקושיא עצמה היא המגדלת.

וכך מתבאר מד' הגמ' הנודעים בב"ק (נ"ט ע"ב) ששאלו את אלעזר זעירא אם הוא אדם חשוב בשביל להתאבל על ירושלים, והרי שצריך לאבלות אדם חשוב. ויסוד הדברים, שהחשיבות להתאבל על ירושלים פירושה שהאדם יכול לתפוס המופשט, ולחיות במחשבה שהעומד מול עינינו איננו הנכון אלא מה שאמור להיות. והנה עיין שם בגמ' שהקשה קושיות ועשה איבעיות ובזה הוכיח שהוא אדם חשוב להתאבל על ירושלים, וחזינו שהחשיבות היא ע"י שמקשים קושיות. וזו מעלת ה'בחור החשוב', המתייגע בקושיות להשיג כפי הראוי להיות.

י.

'אשרי אדם מפחד תמיד'

ומהשתא ש'מיושבים' אנו בהעמדת החורבן בקושיא שבו והגדילה ממצרי הקטנות, נתיישב אף בקושיא שבפתח דברינו במה שהלימוד מפרשת

¹⁶ והוא כלל גדול בקטן שאפי' שיש לו מחשבה היא רק מתוך מעשה ומתוך דבר

מוחש. וכמ"ש בחולין (י"ג ע"א) דבעינן ביה מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו.

¹⁷ עיין הקדמת החינוך שכתב רמז 'אני ישנה ולבי ער', שיער' הוא הגימטריא של מניין המצוות הנוהגות בגלות. וראה להלן אות ט"ז.

¹⁸ ובתהילים (קמג, ג) נא' 'כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי, הושיבני במחשכים כמתי עולם'. ונאמר, שהדרך לצאת מרדיפת האויב היא ע"י ה'הושיבני' בתוך ה'מחשכים'.

¹⁹ עיין לשון הר"ח שם 'הקושיות שהיו נושאים ונותנים בה עכשיו אביי ורבא', וע"ע ברשב"ם ב"ב (קל"ד ע"א) 'הויות דרביי ורבא - שהקשו משניות וברייתות טובא ותרצום'.

²⁰ עיין שיחת בחוקותי ע"ו.

²¹ עיין שיחת ת"ב ע"ד.

²² ובלילה קניין התורה מגיע בעיקר ע"י עבודת האדם. ועל כן רק ביום מבקשים 'ותן בליבנו להבין ולהשכיל וכו' והאר עינינו בתורתך' שיהיה למדנו ע"י הקב"ה, שבא זה לאחר ברכת יוצר אור שהקב"ה 'מאיר לארץ' ומשפיע ומאיר על העולם, אנו מבקשים ההארה וההשפעה אף בתורה. אבל בלילה אנו מבקשים 'בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקך ונשמח וכו' ובהם נהגה וכו', שאנו הלומדים, שבלילה לימוד האדם הוא לבדו וביחודי, [עיין משך חכמה ויקרא ג, ד] וחסרה לו ההארה שיש ע"י כלל הציבור, ועבודתו להאיר הוא בעצמו ע"י עמלו.

החורבן הוא 'אשרי אדם מפחד תמיד'. שהמתבאר ברש"י שם בחובת האדם לראות במעשיו כל השפעה והשלכה שיש להם, היא נקודת הגדלות בהכרת כח האדם ע"י מעשיו, ואינו כ'קמצא' וקטן, אלא בכוחו להיות מסוף העולם ועד סופו. והיפך מתפיסת הקטנות. ואף מונח בזה, הכרת כח מעשי האדם, וכד' ר' אברהם יפה'ן שמוסר הוא כזכוכית מגדלת, שלפניו המעשה נראה קטן ובא המוסר ומראה חומר וגדלות המעשה. וזהו 'אשרי אדם מפחד תמיד' כיצד הוא מסתכל על עצמו ועל כל מעשיו, וע"י גדלות זו הוא 'מפחד תמיד'.

והנה תוס' לומד ש'אשרי אדם מפחד תמיד' שלא יהיה בטוח בתורתו ובזכותו ובברכה שיש לו, וגם עבודתו בזה היא כלפי עניין זה, שבהא גופא צריך האדם לצאת ממה שנראה שיש לו וזה המושגים הקטנים, בלי התוס', ולהכיר כל הזמן בקושיא ובמה שהוא חסר. והג"ר משה מרדכי חדש ז"ל אמר, שמצינו בהרבה מסכתות שבתחילתן דנה וביארה הגמ' תוס' כל מיני דקדוקים בלשון המשנה, - ורואים מהלך זה כדרך הגמ' אף בתוס' - ולא מצינו כהאי בשאר המסכתא, ומאי האי. וביאר, שכשנכנסים למסכתא צריך מיד לעמוד ולהכיר כיצד בכל מילה ובכל אות מונח כ"כ הרבה, וכל סדר הדברים מדוקדק היטב, ובאופן זה צריך שיהיה הלימוד שלנו. כלומר, שהלימוד הוא להכיר כמה הרבה יותר ממה ש'כתוב לפניך' כתוב כאן, שלא תראה בעיניך ותחשוב שמוחזק הוא בידך, אלא יש לשים לב לקושיא לחפש ולהתעמק כמה נמצא כאן.²³

יא.

'תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם'

נאמר בגמ' (ברכות ס"ד ע"א) 'תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר (ישעיהו נד, יג) 'וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך' אל תקרי בניך אלא בוניך'. והרי ששלום נקרא בניין. והוא באשר שאי-שלום פירושו שכ"א נמצא לעצמו ואין חיבור ביניהם, ובנין פירושו כפי שבונים בניין 'בנין שלם', ושלום בית' שהדברים מצטרפים ומתחברים, ועד"ז 'בונים' סוגיא לחבר פרטיה ולצרפם לכלליות אחת. ובה שהת"ח מרבים שלום בעולם הם מעמידים את 'גדול השלום' (חולין קמ"א ע"א, ועיין רמב"ם סוף הל' חנוכה) היא הגדלות הנזכרת. ועל כן הת"ח שהם החשובים להתאבל על ירושלים בהכרתם ואחיותם בקושיא שבחורבן, הם המרבים שלום בעולם ובונים בזה לעומת החורבן, ומנגד לשנאת חינוס והקטנות 'קמצא ובר קמצא' הם מכירים בגדלות ובונים, 'גדול השלום'.

וי"ל שמשום זה כתוב ברמב"ם (הל' תעניות פ"ה הי"א) שת"ח נמנעים ביותר מלומר שלום בת"ב, שכן הם ה'חשובים' האוחזים בקושיא, והואיל והם יכולים להחזיק את הקושיא ואת ה'אין שלום' שיש בת"ב, הם צריכים להחזיק את הקושיא. ודווקא אצל הת"ח שהשלום אצלם הוא 'גדול', בזה גופא שנמנעים בת"ב מלומר שלום הם מתרוממים לגדלות של ת"ב.

יב.

'רפידיים - שרפו ידיהם מן התורה'

ידועים דברי הגמ' בחלק (ק"ו ע"א) עה"פ (שמות יז, ח) 'ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידיים' שרפו ידיהם מן התורה, ואז היה הראשון שנלחם עם ישראל. והנה לאחר המלחמה בתשכ"ז, אמר הגר"נ פרצוביץ להעיר מה היה הרפיון ידים בתורה, ובמה נתעסקו. וביאר שהם דיברו על הנסים. ופשטות כוונתו, שהרפיון ידיים בתורה שבוה, הוא בזמן שביטלו בדברם על הנסים שלא למדו באותה שעה, ומלבד הזמן שביטלו, הרי בעיסוקם בזה לא היו שקועים בלימוד. ואף שנכון כל זה, אך נראה שנתפרשה כאן טענה יתירה, שבעיסוק והעמדת הנסים כיסוד, מונח בזה גישה שה' עושה לנו נסים ואנו כבר מוגנים, ומתבוננים בנסים עד כמה מוגנים אנחנו. ואמנם ודאי שיש להכיר בנסים, וכמ"ש (איכה ג, כב) 'חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו' כיצד הקב"ה מרחם ושומר עלינו. אך לא יהיה 'עיקר דיבורך אלא בס', ודיבורנו עיסוקנו ושקיעותינו צריכים להיות בלימוד, ובה התפיסה היא הפוכה ש'אשרי אדם מפחד תמיד' פן ישכח, ואינו מוגן וקיים בידו. וכמ"ש (שה"ש ג, ז, ח) 'הנה מטתו שלשלמה ששים גיבורים (תלמידי חכמים - רש"י סנהדרין ז' ע"ב) סביב לה מגיבורי ישראל, כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה (מלחמתה של תורה - שם). איש חרבו (כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידים על ידם את הגירסא והמסורה שלא תשכח - רש"י שה"ש) על ירכו מפחד בלילות²⁴ [פן ישכחוהו ויבואו עליהם צרות - שם]'. וכך הוא דרך התלמידי חכמים בתורתם לדאוג תמיד על לימודם²⁵, וכמסופר על הגר"ש אלישיב שהיה נתון בפחד תמידי ממה שעדיין אינו יודע על בוריו או שמא ישכח. ופחדם זה הוא מהיותם אלו אשר 'בונים' את הבניין, ותופסים הקושיא ומה שהם עדיין אינם שלמים, ומכירים בחובה המוטלת עליהם לבנותו, וכמ"ש תוס' ש'אשרי אדם מפחד תמיד' בתורה. והנסים שומרים אותנו שנוכל אנחנו להגיע למה שאפשר וצריך להגיע. אך 'רפיון הידים' מהתורה והקושיות והחסר שבה, בהתבוננות יתירה ועיסוק בנסים להרגיש עצמנו כ'מוגנים' הוא יכול להיות כנא' בפס' באיכה (ב, יד) 'נביאך חזו לך וכו' משאות שוא ומדוחים' שחשבו שיכולים להסתדר. וביפשיעתם מלהיות 'תמידיים' ונצחיים כבר שייך לבוא ולהילחם עם ישראל, ונתונים הם 'בין המצרים' וגזרת המלכות עליהם ונוצחת.

ובזה יתפרש לנו האמור בחלק (שם) על הפסוק בנבואת בלעם (כד, כג) 'אוי מי יחיה משומו קל', דר"ל מפרש לה 'אוי מי שמחיה עצמו בשם קל' ופרש"י 'מי שמחיה עצמו - כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחין ומעדין עצמן בעולם הזה, ופורקין עול תורה מעל צוארם ומשמנין את עצמן'. ונראה שאין מדובר כאן בא' שכלל אינו לומד, אלא 'פורקים עול תורה' הוא כנ"ל ש'מחיה עצמו'²⁶ ורואה עצמו כבר כחי ומוגן, ובמבטו על עצמו כ'שמני' ושבע [כל' רש"י 'משמנין עצמן'] בזה הוא פורק עול תורה. ונלמד זה מהאי קרא ש'אוי מי יחיה משומו קל' ע"פ פירוש המהרש"א על המשתמש בשם ק-ל, שכך היה בזמן החורבן שחשבו שיש להם ק-ל ויכולים להשביע בו ולסמוך ע"י. ועל כן 'אוי מי יחיה משומו ק-ל', שאדם שהיה מחיה עצמו, ופרק עול שלא ליפחד תמיד, אלא חשב שהוא כבר אוחז ב'קל' ויש לו איזה שמירה שהוא יכול לסמוך עליה, כשיבוא הגואל ויבוא הק-ל אזי מי יחיה אז. שכן כל זה הוא ההיפך המוטל עלינו בתורה ובבניינה, וכדברי הגר"נ פ.

יג.

'ק-ל זועם בכל יום'

ונשתדל עתה להבין בעז"ה, הפי' הב' בגמ' שם עה"פ 'מי יחיה משומו קל', - 'אמר רבי יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקדוש ברוך הוא עושה פדיון לבניו, מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנוזקין זה עם זה', ופרש"י 'משומו קל - כשמשים הקדוש ברוך הוא פדיון לעצמו (נ"א לעמו) ומשלם גמול לצדיקים לעתיד לבא וכו', אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתה לעכב ישראל. מי מטיל וכו' - שלא

²⁴ והוסיף בחור, שאפ"ל שאם אוחז האדם במידה זו ומפחד תמיד על תורתו, אזי נאמר עליו הפס' המוזכר ב'שיר של פגעים' המדבר בדבק בה"י וכו"ל - 'לא תירא מפחד לילה'.

²⁵ ועיין במס"י (פ"ד) שפי' ש'אשרי אדם מפחד תמיד' בתורה, היינו שיפחד האדם שלא יחסר הוא מהשלמות. (ועד"ז הוא במהר"ל נצח ישראל רפ"ה).

²⁶ עיין תמיד (ל"ב ע"א) 'מה יעביד איניש ויחיה, אמרו ליה ימית עצמו. מה יעביד איניש וימות, יחיה את עצמו'.

²³ ועיין בלקט יושר (בהל' ת"ת) בשם רבו בעל התרומת-הדשן, 'וזכורני שאמר, אותם הבחורים העשירים המפונקים שעשו להם שולחנות, כשיושבין במקומן הופכין השולחן לאי זה צד שירצו, ועליו הרבה ספרים. לא טוב הם עושים, כשמבקש אחר הספר ובא לו בטורח גדול, זכור באותו מעשה מה שרוצה ללמוד'. ונראה שהמהלך בזה הוא, שצורת הלימוד צריכה להיות שהולכים אל התורה (ועיין בקו' 'נזכרים ונעשים' שיחה י). וכ"א ידון ק"י לעצמו עד כמה הצפייה במסך היא ההיפך הגמור מזה.

יזדקקו זה לזה דמוסוכן הוא, כלומר, מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקדוש ברוך הוא מכניסם, עכ"ד. ועומד לנו כאן, בנבואת בלעם, שהקב"ה כלביא וכלל"י כלביאה. ויש להבין העניין מהי המשמעות בכל זה, וכיצד שייכים הדברים לפרשת נבואת בלעם.

ונראה להציע, שהנה פסוק זה הוא בכלל נבואת בלעם הרביעית, והרמב"ם (מלכים פ"א ה"א) מבאר כל סדר נבואה זו שהיא המקום שנתפרש בו בתורה להדיא על המשיח, וחזיון בלעם זה מדוד ועד משיח המפורש בתורה הוא מהמחייבים להאמין במשיח. ואף פתיחתה (כד, טז, יז) 'נאם שומע אמרי קל ויודע דעת עליון וכו', אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב' מתפרש כלפי משיח, וכמ"ש הרמב"ן (שם) שאמירת בלעם על עצמו שהוא 'יודע דעת עליון' הכוונה כלפי משיח שהוא 'דעת עליון' בלבד, שרק הקב"ה יודע אימתי יבוא משיח, ואינו רק כלפי זמן ביאתו אלא אף כלפי כל המהלך כיצד הוא יבוא, ולנו כל זה אינו גלוי, וכמ"ש (ישעיהו סג, ד) 'כי יום נקם בלבי' ואמרו ע"ז (קה"ר יב, ט) 'ליבא לפומא לא גליא'. והרי לא נתפרש משיח בתורה אלא בנבואת בלעם כאן. וכלפי זה אמר בלעם שהוא כן 'יודע' למשיח המצוי בלב וידעת עליון.

והנה בגמ' בע"ז (ד' ע"א) מבואר שיודע דעת עליון הוא כלפי ש"ק-ל זועם בכל יום' (תהילים ז, יב), ואין כל ברייה יכולה לכוין אותו רגע חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה 'יודע דעת עליון'. ומתבאר שם עוד שהיינו דכתיב (מכה ו, ה) 'עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וכו' למען דעת צדקות ה' - 'א"ר אלעזר אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל, עמי ראו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותן הימים, שאם כעסתי עליכם, לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט, ע"כ. ויש להבין מהו עניין זה שגילו לנו חז"ל ש"ק-ל זועם בכל יום', ומה טמון במה שבלעם 'יודע דעת עליון' בזה, וכן מהו המהלך שהקב"ה לא כעס כל אותן הימים, הרי הואיל ונחוץ הזעם בכל יום מאי איתעביד ביה באותן הימים. ונצרף לזה, קו' הגר"א"ל שטיינמן בלשון הפס' יק-ל זועם בכל יום' והרי ידוע ש"ק-ל' זה מידת החסד, וכמ"ש (תהילים נב, ג) 'חסד ק-ל כל היום'²⁷, וא"כ מהו שכאן מתפרש זעמו של הקב"ה במסויים לשם ק-ל'.

ונראה, שהמבואר ב'זעם' ה'ק-ל' בכל יום, הוא שהנה הקב"ה ברא העולם כרצונו וכמ"ש 'בעלמא די ברא כרעותיה', ובשביל שיגיע העולם ליעוד שלו ותכליתו ברצון ה'. אך עצם העולם במצבו עתה, רחוק הוא מיעוד זה, והקב"ה מגלגל ומניע את כל העולם אל זה, וכלל"י בקיום התורה ומצוות מובילים את העולם לקראת תיקונו - 'לתקן עולם במלכות ש-ק'. ויש רגע אחד, שבו מועמד עצם רצון ה' ביעוד העולם, וזה ברגע ש"קל זועם בכל יום', שבכעס הזה הקב"ה קובע שהוא לא מרוצה מהעולם, ואין הסתפקות במצב העולם כעת, אלא יש להגיע אל תיקונו. והזעם הזה ורצון ה' הניבט בו ברגע זה, הוא המניע וממריץ ומחייב את העולם - בשאר הרגעים - שלא ישאר כפי מציאותו עתה אלא יעלה ויגיע אל תכליתו ומטרתו. ק-ל זועם בכל יום'²⁸.

והנה יש לשאול בדי הרמב"ן שבלעם 'יודע דעת עליון' במשיח, שבגמ' נתבאר שהיינו על רגע זעמו של הקב"ה, וכיצד עולים ב' הפירושים כאחד. וודאי שמתרצים האי את השני, שכל אותן הימים לא כעס ולא ידע 'דעת עליון' בזה, אך 'דעת עליון' על המשיח כן השיג. אכן צ"ב בכ"ז מהי שייכותם והשלמתם זה לזה. אכן לפי מה שעלה בדינו עד עתה מחזור היטב, שה'דעת עליון' המכוונת ומכירה ברצון ה' בעולם הנגלית בזעמו, היא היא ה'דעת עליון' המכירה במשיח ובסדר העולם עד שיבוא גואל, וזועמת על העולם במצבו עתה שאין זה מספיק וקובעת שאין די עד שיהיה מצב העולם מתוקן בביאת משיח.

ושורש הדברים, הוא ע"פ מה שזכינו בו לעיל, שאף שנראה שאפשר להסתדר במציאות העולם כפי שהיא היום, אך האמת היא שזה זעם וחורבן, ובאמת כל העולם במצבו עתה הוא קושיא רבתי. וקושיא זו היא היא הזעם, שמפריך את מצב העולם כמו שהוא. והיא משמשת כ'סתירת זקנים בנין'.

יד.

'הן עם כלביא יקום'

אכן עדיין לא נתבאר להיכן הופנה הזעם, שמהיותו כל יום הרי שחוץ הוא, ב'כל אותן הימים' שלא כעס הקב"ה. ונראה שמועמדת לנו בזה הארה גדולה במעלת כלל"י, - אשר נתנבא עליה בלעם וכפשי"ת - וכאן נתגלתה לנו ההסתכלות והיחס אליהם. ויתפרש לנו ע"פ האמור בגמ' בסנהדרין (ע"ז ע"ב) שהמחזיר אבידה לכותי נאמר עליו הפסוק (דברים כט, יח) 'למען ספות הרעה את הצמאה', ופרש"י 'רעה' - נכרים ששבעים ואינן צמאין ליוצרם, צמאה - זו כנסת ישראל שצמאה ותאבה ליראת יוצרה ולקיים מצוותיו. וי"ל, שמועמד לנו ריווי הגויים לעומת צמאון כנס"י כלפי עניין זה של השבת אבידה, שכן משו"ה א"צ להשיב האבידה לכותי, שבהיותו רווי ושבע מרגיש שכל אשר יש לו שלו הוא, וכ"כ חזקה אצלו תחושה זו עד שמה שאינו אצלו ביד חושב שאין לו, ועל כן אבידה שאינה ברשותו ממש חשובה היא כ'אבודה ממנו' וכאילו נתיאש ממנה. אבל כלל"י אשר צמאים הם במהותם, וכמ"ש 'צמאי חסדך תאבי ישע'²⁹, וחיייהם לכתחילה הם במה שאין בידם מאומה וזקוקים שהקב"ה יעניק להם, ושרויים במה שאין להם אלא אמור להגיע אליהם, ואוחזים בקושיות ולא בתירוצים. ועל כן צמאים הם אף האבוד מהם נחשב אצלם כעדיין ברשותם, ויש להשיב להם אבידתם. ולאחר שלמדנו כל זה, נבין להיכן הופנה רגע הזעם ב'אותן הימים', שאף שבאמת תובע הזעם שיגיע העולם אל רצון ה' מעבר למציאות העולם כיום, אך בהיות והיחס אל כלל"י הוא כצמאים ומקומם ומהותם הוא במה שיגיע אליהם מעבר למצוי בידם, ועל כן שהם בעצמם יביאו העולם אל תיקונו 'כל אותן הימים לא זעם ק-ל'.

ושורש הדברים נתנבא עליו בלעם, ובזה נבין קריאת כלל"י בשם 'לביאה' המתפרש בגמ' ה"ל. שלכאוי ברור שהמקור לתוארם זה הוא בנבואת בלעם (במדבר כג, כד) 'הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה', ופרש"י 'כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין', ולא ישכב שאינו הולך לנוס עד שיקרא קר"ש על מיטתו ומכלה את המזיקים. והרי שיש כאן מעלה ותיאור לכלל"י ש'כלביא יקום וכארי יתנשא', וצ"ב מדוע תופס תיאור זה משמעות כ"כ מרכזית בכלל"י ש'הן עם כלביא יקום', ומה הנקודה שבאים לומר שהיהודי קם בבוקר במהירות³⁰.

ואלא נראה, שהנקודה העומדת כאן היא שהיהודי 'צמא' בכל עת, ותמיד הינו באמצע, הוא באמצע הסוגיא ובאמצע עלייתו, והוא 'מפחד תמיד' ושרוי בסתירה ובקושיא, וחיינו בין הקושיא לתירוץ והיישוב. וכך תיארה לי זקנתי, אשת הגר"א יפה"ן, את בעלה, שכל חייו היה 'באמצע', ולא היה שייך לדבר עמו שהרי הוא 'באמצע'. ומזה שהיהודי אף כשהוא הולך לישון אינו סיום עבודתו וכ'עומד לפוש', אלא הוא עדיין 'באמצעה' ורק כ'מכתף' למען יוכל להמשיך עבודתו למחרת. וכך מהלך תנומתו ש'לא ישכב עד יאכל טרף' ופרש"י שהוא מפקיד את נשמתו ביד הקב"ה ואומר קר"ש על מיטתו. ומיד כשמתעורר 'הן עם כלביא יקום' המזנק להרוות צמאונו וקופץ על הטרף, וכך גם היהודי

²⁹ ונראה לפרש הפס' (תהילים סג, ב) 'צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים', שאפי' בתוך כל מצב הגלות וארץ ציה ועיף, אך הצמאון של כלל"י היה לאחד - 'לך'.

³⁰ ואף על נקודה זו מרבים לספר על הגר"ש ז"ל.

²⁷ ועיין ברש"י בפ' כי תשא (שמות לד, ו) שהוא מידת הרחמים.

²⁸ ועיין בזה בהרחבה בקו' 'נודע בשערים בעלה' שיחה ז, ובשיחת פנחס ע"ה.

ה'צמא' מיד בקימתו מזדרז וחוטף המצוות וממשיך עלייתו והולך למלחמתו ולכיבוש שלו, וכדברי המס"י (פ"א) עה"פ (קהלת ו, ז) 'וגם הנפש לא תמלא' ואינה באה על סיפוקה לעולם. וזכינו ללמוד ששורש ה'צמאון' דכלל"י ה'מפחד תמיד' ונתון באמצע עלייתו מתפרש בפס' 'הן עם כלביא יקום'.

טו.

'מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנוקקין זה עם זה'

ולאחר שזכינו להשכיל תוכן קריאת ישראל בשם 'לביא', שמקורו מהפס' 'הן עם כלביא יקום', ועניינו במידת ה'צמאה' של כלל"י. נוכל להמשיך הקו הלאה, לבאר השתייכותם בזה אל הקב"ה, הנמשלת הגמ' להזדקקות הלבאי והלביאה זה אל זה.

ופתח לדברים נמצא בד' המהרש"א שם; "בשומו ק-ל" - כשיחזור הקב"ה להשים שם ק-ל המשותף בשם 'ישראל' ³¹, דהיינו שנוקקין זה לזה בשם 'ק-ל' המשותף. ומלת לביא ולביאה לרמז 'ב"י א"ל' 'ב"י הא"ל', עכ"ד. וכוונת הדברים נראית סתומה לכאורה. ונראה להציע, שכתוב בזה, שבמעלת כלל"י בצמאון והתגברות כאריה, בזה מכניסים בעצמם בגלות את המכוון והרצון בעולם המועמד ב'ק-ל' זועם בכל יום, ועל כן קרויים הם בשם 'ה' במילה 'לביא'. ונפרש הדברים, שבעצם רצון וחזון 'ה' ביעוד העולם אינו מומחש ונראה בעולם תמיד, וקיים רק בזעמו ברגע המסויים. ורק בלעם הרשע בגודל השגתו הכיר בחזון הקב"ה ברגע זה מהו רצונו מהעולם, אבל בגודל חוצפתו ורשעותו לקח והעמיד זה כאי קיום רצונו של הקב"ה ח"ו, שיהיה מוגדר זה כ'זעם' על העולם שאינו מרוצה ממנו, ויהיה אפשר לכלות ולקלל באותו הרגע. וכלפי זה בנבואתו הרביעית נתנבא על ימות המשיח ורצון 'ה' שיתגלה אז לעין כל, שהוא 'אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב', והיינו שהתכנית והייעוד רחוקים מאד מלהגיע אל מלואם והשלמתם. ברם האמת היא, שנאמר בכלל"י 'כי קרוב יום אידם' (דברים לב, לה) ³², שאצלם רצון 'ה' באמת קרוב להשלמה, וזה ע"י שהם 'כלביא יקום' וצמאים ומתגברים ומעמידים רצון 'ה' ותכליתו בעולם. ובזה קרויים הם 'לביא' היינו 'א-ל-ב"י' ³³, שיש באמת בתוך ב"י - בני ישראל בתוכנו עצמנו את ה'א-ל' זועם והרצון הזה ³⁴.

וכך רואים להופעת ה'א-ל' הזה בתוך כלל"י, [כקרייתם בשם 'לביא' ו'לביאה'], וישמנו קראת בשמך, אף בד' הגמ' (מגילה י"ח ע"א) שהקב"ה קרא יעקב בשם 'א-ל' ³⁵, ומשום כך נמצא הוא בתוך כל בני"י שהם 'בני אלים' ³⁶ (תהילים כט, א). ומכאן יתבאר לנו עוד במהותם, שהרי 'אלי' הוא גם מלשון כח ³⁷, ואף 'אלותם' וכוחם של בני"י 'בני אלים' היא ע"י שהם מתגברים לקום ומגלים את ה'לביא' בעולם. עד שבאמת מכל זה יהיה ויבוא משיח, וכאמירתנו בקדושה 'נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום' ונותנים הטעם וההכרח לזה 'כי מחכים אנחנו לך'. שבוה עצמו שכלל"י צמאים ומחכים הם מקדישים את שמו בעולם, ומגלים בתוכם את ה'ק-ל' בני ישראל, והם מחזיקים את החזון, ומגלים את מה שמעבר לקושיא. ומהו עצמו שעכשיו הוא חורבן ו'זעם' הם תופסים את מה שמעבר לחורבן ומכירים ברצון 'ה' מעולמו. וע"י עצם ה'מחכים אנחנו לך' הם מקדישים את שם ה' ³⁸.

ומהשתא יעלה בידינו, כיצד טמון כל זה בהזדקקות הלבאי והלביאה, המרומזת בפס' 'מי יחיה משומו קל'. שכשיבוא הזמן שיבוא לפדות עמו - לעצמו ולשלם לצדיקים, הוא יפדה את ה'ק-ל' הזה היינו ה'ידעת עליון' שרק הוא יודע בה. ואז 'ישומו קל' שיהיה נגלה שהוא 'הא-ל' וכלל"י הם ה'לביא' - 'ב"י א-ל'. ונראה שכל כוחם של כלל"י בא מהקב"ה, ופעולתם בצמאונם ו'הן עם כלביא יקום' היה להחזיק את הכח של הקב"ה בתוכנו, ויתגלה מתוך כל הציפייה שלנו וה'צמאה' והשאיפות שלנו בגלות שהוא הלבאי ואנחנו הלביאה. ואז 'מי יחיה משומו ק-ל', שיהיה כזה רצון והתעוררות ותשוקה בין הלבאי והלביאה ³⁹, ויזדקקו הלבאי והלביאה זה לזה ותתחברנה שאיפותיהם ורצונם יחדיו. ובגודל תשוקתם מי יוכל להטיל כסותו ביניהם אז, ו'מי יחיה' באותה העת. ואלו שהרפו עצמם על התורה, לבלתי ליפחד תמיד' ולהשתייך בציפייתם ל'לביא', לא יהיה מקומם שם אז.

ועיין במהר"ל שם (נצח ישראל פ"ח) שמבאר מה שנתפרש שחמשה דברים אירעו ב"י בתמוז וה' דברים בת"ב, שהוא כלפי ב' הידיים (שביד ה' אצבעות), וב"י בתמוז נעשה היד ימין כשמאל ובת"ב הוא שמאל לגמרי. ולאמור אפשר שניתן לנו להבין בכוונתו, שענין ימין ושמאל היינו מידת החסד ומידת הדין. (ע"י רש"י פ' בשלח עה"פ ימין השם נאדרי בכח וגו'). ובמהרש"א כתובות ה' א' בענין מקדש נברא בשתי ידיים). וב"י בתמוז כשנתחדשה אפשרות החורבן, הרי"ז הסתרת הכרח החסד, שהוא חייב להיעשות, והיינו שהימין (הנאדרי בכח) אינו אלא שמאל, כלומר בלא תקיפות החסד. ובת"ב נשלם החורבן, כאשר העונש נתגלה כהכרח. אלא שהיא גופא, שבא הקצף ב'עד מאד', מלמדנו כיצד שרשו במידת החסד דוקא, וכמשי"נ.

טז.

'אני ישנה ולבי ער'

במשנה סוף סוטה מונה הירידות שבעקבתא דמשיחא ותנן התם ואנו אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים. וידוע הפירוש (מובא במאמר 'אומר אני מעשי למלך' להגאון ר' אלחנן ז"ל) המיוחס להגר"ח מוואלאזין, שהוא עצמו מן הצרות, שבמקום להתעורר לעשות המוטל עלינו, יאמרו שאין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים. וכתב שם שזו היא הקללה היותר נוראה מכל הקללות שלפניה, ויראי השם שיהיו בימים

³⁶ ר"א בן הגר"א (הובא בסידור וילנא בקבלת שבת) פירש פס' זה ע"פ הגמ' הנ"ל שהקב"ה קרא ליעקב 'א-ל', ואף כל האבות נקראו כן.

³⁷ וכמ"ש (יחזקאל יז, יג) 'ואת אילי הארץ לקח'.

³⁸ עיין רש"י עה"פ (דברים לב, מג) 'הריני גויים עמו' - 'לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו'. וב'אב הרחמים' אנו אומרים 'קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם וכו', מנשרים קלו ומאריזות גברו' היינו שהיו 'כלביא יקום', וכל זה הוא 'לעשות רצון קונם וחפץ צורם' הוא רצון 'ה' הנראה ב'זעם ק-ל', ומביאים ע"ז פס' זה ש'הריני גויים עמו', שמלבד הנקמה המוזכרת אח"כ ישבחו האומות את ישראל המקדישים שם ה' כלביא לעשות רצון ה'ק-ל'. ו'שבח' הוא אותיות 'חשוב', ובחשיבותם הינם משובחים.

³⁹ עיין מהר"ל (נצח ישראל ס') 'כי לגודל רצון השם יתברך בחבור הזה אשר יהיה באותו זמן'.

* אות זו נוספה לאחר אמירת השיחה.

³¹ וכמ"ש 'ישמנו קראת בשמך'.

³² עיין אגדת בראשית פ"ב, 'ילקו"ש תהילים תת, והובא בדעת זקנים על הפס' 'אשורנו ולא עתה'.

³³ ואפשר לפרשו 'א-ל-ב"י' היינו בני ישראל, ואפ"ל 'ב"י' היינו בתוכי. ושניהם עולים כאן היטב בקנה אחד.

³⁴ עיין מהר"ל (נצח ישראל י"ח) 'רצו לפרש במדרש הזה כמו שהתבאר, כי ישראל הם עם השם יתברך מבלי חציצה. ולכן אין ראוי לשבח את ישראל בכח ובגבורה אנושית. אבל השבח הזה על גבורת אלקית, לא גבורה אנושית. ומה שהכתוב אומר 'הן עם כלביא יקום', רוצה לומר שכל ענין שלהם אינו דברים פחותים, רק עושים מעשים גדולים ונוראים, ודבר זה הם מצות אלקיים, וזה נקרא שהם 'עם כלביא יקום', כלומר שמעשיהם גדולים. ואין לך מעשה גדול יותר ממי שעושה מצות אלקית, כי לפי חשיבות המעשה - שהוא מעשה אלקי - נחשב המעשה גדול מאוד. ולפיכך מה שישאל עושים מצוה אלקית, דבר זה נחשב שהם 'עם כלביא יקום' וכארי יתנשא. ומה שהוא גובר על הדברים הרוחניים, הוא נקרא שיאכל טרף. כלל הדבר, הכתוב רצה לומר כי ישראל מעשיהם אלקיים כמו שראוי לאומה אלקית, וזהו 'הן עם כלביא יקום' וכארי יתנשא', עכ"ד.

³⁵ ועיין שבת ק"י"ח שנחלת יעקב היא 'נחלה בלי מצרים'. וביעקב מתפרש היאך שרודפיו לא השיגוהו.

הם יתייבשו וירפו ידיהם מללחום ורק יאמרו השם יעזור. והיא טעות גדולה דמוטל עלינו לחפש ולמצוא בתורה את דרכי המלחמה כדי לנצח את היצר.

והרי שזו צורת מבט השייך לגלות והסתר פנים, שלא יכירו ש'הדבר תלוי בי'. וכמשי"נ שכל זה מונח בפתיחת סוגיא דחורבן, שע"ז מלמדנו, אשרי אדם מפחד תמיד.

ונראה שלא בא הגר"ח להוציא כוונת המשנה מידי פשוטה, שבדאי משמעות הלשון היא להורות הצורך להישען על אבינו שבשמים, אלא שאכן גם זה בכלל, שיש לנו להכיר ב'אבינו שבשמים' שהננו בני ק-ל חי, [וכמ"ש על ישראל- ר"ה ל"ב א'- שהננו בני אלים קרואים לעבודתו] ואין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים אשר בנו, בשמו אשר קרא בשמנו, להיותנו לביא- לביאה⁴⁰, בגילוי כוח עליון שבנו, שבחי עולם אשר נטע בתוכנו⁴¹. וכמ"ש (שיר השירים ה, ב) 'אני ישנה ולבי ער', ופירש"י 'אני ישנה ונאש מעבודה, ולבי ער זה הקב"ה שנא' צור לבבי וחלקי אלקים לעולם'.

וידוע פי' הגר"ח מוואלאזין במשנה (אבות פ"ב מ"א) 'ודע מה למעלה ממך', שהנהגה העליונה היא עפ"י ובכח מעשיך. ובדאי שהוא מפני, ועם ההכרה, שמה ש'ממך' הוא מ'למעלה'⁴².

יז.

'אייזנע בחורים'

ונלמד דרך העבודה המוטלת עלינו מד' רה"י הגר"י סרנא (בהקדמה לעיונים על המסילות ישרים) שלימוד המוסר מקנה 'הכרת בוראם והכרת עצמם', שנלמד ע"י המוסר את ה'ק-ל זועם בכל יום' שאנו המגלים אותו בעולם ע"י שאנו 'הן עם כלביא יקום', ונדע את עצמנו ואת ה'נפש לא תמלא' שלנו, ונכיר את העמלות בתורה והעמידה בנסיון שלנו, ובזה אנו הפועלים שסוף סוף יזדקקו הלבאי והלביאה זה לזה.

ויש לידע בכח זה של כלל"י, הוא כוחו של ה'בחור החשוב' העמל להשיג כפי הראוי להיות⁴³, ו'מפחד תמיד' בד"ת ובוחן במעשיו את השלכותיהם, ו'קם כלביא' ו'לא ישכב'⁴⁴ ועומד בנסיונות. ויש להכיר בבחורי הישיבות היום, ובמיוחד בישיבתנו, שעומדים בנסיונות, ובזה הם 'אייזנע בחורים' (- פלדה), וכל' הגמ' (תענית ד' ע"א) ת"ח ה'בוניה' שהם קשים כברזל, ואדם קשה כברזל הקשה קושיא (מנחות צ"ה ע"ב) ויש להעמיד ולהוקיר מעלתנו, שהם עשויים כפלדה בהתמודדותם⁴⁵. ובהחזקתם בשאיפות וב'צמאה', ועמידתם תמיד ב'אמצע' ועמלים וחיים בקושיא, הם החשובים⁴⁶ שראוי שיתאבלו על החורבן⁴⁷.

וכ"ז מתרחש בביהמ"ד בשעה שהאדם מקיים 'קומי רוני בלילה' ואכפת לו מהקושיא. וע"ז נאמר על כלל"י שהם 'רובץ בין המשפתיים', שהם מקבלים עול תורה ונתונים תמיד 'באמצע'. ועל כן שתמידים הם לקום כלביא ולהתנשא כאריה לעשות גבורה בביהמ"ד⁴⁸, אין להם אלא 'בין הסדרים' ו'בין הזמנים', במהלך של 'עומד לכתף'. ומהביקוש גופא מגיעים למעלת 'אפלטוה ואשגבהו', ומתקיים 'מן המצר קראתי ק-ה', ענני במרחב ק-ה', וכנ"ל מד' הרמב"ם. וכמ"ש 'ישמח לב מבקשי ה'. ובשם א' מגדולי עולם איתאמרא ש'כל רודפיה השיגוה', שבבין המצרים כל 'רודף ק-ה' השיגוה, דהיינו כל מבקש קרבת ה' יזכה להשיגה.

יח.

'בין הזמנים'

ומתפיסה זו נשכיל כיצד להחזיק מדרגתנו גם בבין הזמנים, שהוא בב' דברים שהם אחת; בהכרת בוראם והכרת עצמם. שנכיר בוראנו לאחוז תמיד בקושיא, שתטרידנו לדעת סודה⁴⁹, שהעיקר הוא⁵⁰ שיהיו חיינו בביהמ"ד להיות תפוס וחי בקושיא וטרדתה. ונכיר עצמנו, להשתדל לעשות סדר בתנומתנו, בשכבנו בקר"ש שעל המיטה, ובקומנו להיות 'עם כלביא יקום' לחטוף המצוות. והג"ר אשר אריאלי אמר שבבין הזמנים יש לעשות היכרות עם המסכתא הנלמדת בזמן הבא, והיינו שכל ההפסקה היא רק 'לכתף' וכל מהלך העבודה אחד הוא, ואף בבין הזמנים עודנו 'באמצע'. וע"י שנשיגה מאד על המידה הזו, נפעל שבאמת נהיה נמצאים רק 'בין' הזמנים, וגם אז נהפכה ל'בין המשפתיים'. ויתגלה כיצד ה'אייזנע בחורים' מביאים את הגאולה שאנו מצפים אליה, ע"י התשוקה והצמאון הללו שיגרמו ללבאי וללביאה להזדקק זה אל זה.

ובעז"ה נזכה שבאבלות גופא שלנו, אשר כאמור היא על כל המצב והשאיפות ומה שחסר לנו, עם ה'מפחד תמיד' על חסרוננו מהשלמות וכד' המס"י, וההתגברות להשיגה. ומתוך שנתאונן על חסרון המעלה ונתאבל על ירושלים, נזכה ונראה בשמחתה.

40 ועיין אבות (ה, כ) במימרא דר"י בן תימא 'הוי עז כנמר וקל כנשר גיבור כארי וכו' לעשות רצון אביך שבשמים'.

41 עליו לזכור את הכלל היסודי כי 'זה לעומת זה עשה אלקים', דכנגד כוחות הטומאה המתרבים מאד בדורנו יש כנגדם כוחות קדושה להתמודד ולהתגבר על הנסיונות של צד הטומאה, ורק דמוטל עלינו לחפש את דרכי המלחמה, לבקש רעיונות, עצות, תחבולות, דרכים, כדי להתגבר על הפיתויים וההיירוים הנמצאים בתוכנו. (לשון הגר"ש פאליי בהקדמה לקו' דרכי חינוך). וזקני הג"ר יהודה ליב נקריץ היה אומר, שידוע מאמר חז"ל באדר"נ שכל מה שיש בעולם יש באדם. וכי היכי שאיתא בגמ' (ב"ב ע"ה) שטמונים בקרקעית הים אוצרות ומרגליות טובות, כך גם טמון באדם בקרקעיתו מטמוניות.

42 ע"ע שיחת שלח ע"ו.

43 עיין סוף אות ט'.

44 ונצרך לכאן דברי אאמו"ר שעצה גדולה וחשובה להצלחה ועלייה, שלעולם יהיה עקבי בהחלטתו ולימודו, וכשמתכנן לעשות משהו אף שזכר אח"כ שיש לו עוד דברים ולימודים המוטלים עליו, שלא יניח דעתו הראשונה. (אם לא שזו 'מצוה עוברת'). ונאמר שהוא משום מהלכו הכללי ש'לא ישכב עד יאכל טרף' ודבק כל העת במטרתו.

45 ונכון להוסיף דברי הגר"א פילץ, בשיחה שמסר בהיכל ישיבתנו, שלבחורי הישיבות של היום ניתן להגיש 'קוויטלעד'.

46 והנה, ברש"י בסנהדרין הלשון שאין 'חשובה עליו מצות בוראו', ובכתובות ט"ו אומר שאינו מכיר בחשיבות ישראל'. (כי על כן החשיבות היא היחידות,

וכמתבאר בשיחת פנחס ע"ו). והרי לנו שהכרת חשיבותה של תורה, והכרת חשיבותם של ישראל עולות כאחת, וכל' רה"י הגר"י ס' 'הכרת בוראם והכרת עצמם', בהעמדת מדרגת ה'צמאה' של כנסי"י, והיא שבחה של אומה זו, וכנ"ל הערה 38.

47 עיין סוכה נ"ב ע"א בהא דלעתיד לבוא הקב"ה שוחטו ליצה"ר והללו והללו בוכים וכו' היאך יכלו לכבשו, ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמהם, שנאמר (זכריה ח, ו) 'כה אמר ה' צבקות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא'. והיינו שבאמת עמידת הצדיקים בנסיון היא ע"י שרואים רצון ה'א-ל' בעולם, והוא מופלא ונמצא מעליהם. ופס' זה ש'גם בעיני יפלא' עוסק הוא בזכריה בפרשת הגאולה, שהנאמר שם 'כה אמר ה' שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים' היא אמירתנו 'ותשכון בתוכה כאשר דיברת'. ואח"כ נאמר הפס' המובא בסוף מכות 'עוד ישבו זקנים וזקנות וכו'. וההמשך לזה ש'גם בעיני יפלא', שהפלא ורצון ה' הזה שעל ידו עומדים בנסיון הוא ה'ידעת עליון' על ביאת המשיח שיבוא העולם אל תיקונו.

48 כדאיתא יומא ע"א 'אליכם אישים אקרא, אישים אלו ת"ח שדומין לנשים ועושין גבורה כאנשים'.

49 ועיין שבת פ"ח ע"א 'למיימינים בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא', ופרש"י 'למיימינים, עסוקים בכל כוחם וטרודים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר', ועיין במה שנתבאר בפירוש דברי המהר"ל שהובאו בסוף אות י"ד, ודו"ק.

50 מלבד עצם הזמן שיש ללמוד.